

ROMÂNI SAU BULGARI? DESPRE ORIGINEA ETNICĂ A CREȘTINILOR ORTODOCȘI DIN BRAȘOVUL EVULUI MEDIU

*George Damian Mocanu*³¹

REZUMAT

Originea etnică a românilor din orașul Brașov și vechimea lor în acest oraș a constituit un subiect al unor dezbateri îndelungate. Interpretarea izvoarelor istorice de-a lungul timpului a lăsat de dorit și a dus la apariția unor confuzii și interpretări eronate. Ne propunem în rândurile următoare o revizuire a izvoarelor istorice și a modului în care acestea au fost văzute de diverși autori.

Cuvinte cheie: Brașov, români, bulgari, origini etnice.

Lingvistul bulgar Liubomir Miletici a lansat în 1896 teza conform căreia românii din orașul Brașov ar fi fost la origine bulgari veniți de la sudul Dunării la sfârșitul secolului al XIV-lea și care au fost asimilați de români la mijlocul secolului al XVIII-lea. Demonstrația sa se baza pe interpretarea ad litteram a izvoarelor istorice păstrate în arhivele brașovene, în principal pe cronică preotului Vasile de la biserica Sfântul Nicolae din secolul al XVII-lea care afirmă în prima sa propoziție că în anul 1392 s-a stabilit la Brașov o comunitate de bulgari. Denumirea cartierului de la vestul

³¹ Cercetător științific, Centrul European de Studii în Probleme Etnice, e-mail: george.damian@gmail.com.

orașului de Belgerei/ Bulgaria în limba germană și desemnarea locuitorilor acestui cartier drept „bulgari” în majoritatea documentelor nu a făcut decât să întărească convingerea lui Liubomir Miletici că în vechime la Brașov a trăit o comunitate de bulgari – el excluzând posibilitatea ca pe lângă aceasta să se fi găsit și o comunitate de români.

În realitate, lingvistul bulgar a căzut victimă mai multor straturi de confuzii și erori acumulate de-a lungul secolelor în istoriografia locală a Brașovului. Teza lui Miletici a fost combătută de istoricii Sterie Stinghe³² și Vasile Oltean³³, însă periodic sub formă polemică reapare în diverse articole de popularizare ideea că românii brașoveni ar fi fost bulgari la origine. Pornind de la cronica preotului Vasile ne propunem să analizăm izvoarele referitoare la problema originii românilor din Brașov și modul în care a fost interpretată această chestiune de-a lungul timpului.

1. COPIILE CRONICII PREOTULUI VASILE DIN ȘCHEI

Cronica preotului Vasile din Șchei (cca 1590 – 1659) acoperă perioada anilor 1392-1633 și s-a păstrat în 4 copii manuscrise, 3 în limba germană și 1 în limba română, fiind principalul izvor narativ care stă la originea discuției privind originea etnică a românilor din Șchei. Originalul în limba română al manuscrisului cronicii preotului Vasile exista încă în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, însă din păcate s-a pierdut. O prezentare

³² Sterie Stinghe, *Întemeierea orașului Brașov și originea românilor din Șcheii Brașovului*, Brașov, 1936.

³³ Vasile Oltean, *Junii brașoveni și troițele lor din Șcheii Brașovului*, Editura Semne, 2000.

detaliată a copiilor păstrate și mai ales a autorilor acestor copii este de natură să ne facă să înțelegem mai bine evoluția acestei chestiuni. Cea mai veche copie germană a cronicii preotului Vasile a fost realizată de medicul orașului Brașov, Johann Albrich (1687-1749), un avid colecționar de cronici locale. Cel mai probabil copia doctorului Albrich a fost realizată între anii 1726-1749, deși nu este clar dacă traducerea din română în germană a fost făcută de Albrich sau altcineva, însă a fost copiată personal de el³⁴.

O altă copie germană a acestei cronici românești se regăsește în colecția lui Joseph Trausch (1795-1871), fiind scrisă de o persoană neidentificată, scrisul de mână neputând fi atribuit cuiva. Datarea acestui text este una destul de vagă, undeva în secolul al XVIII-lea, cel mai probabil cu multă vreme înainte de nașterea lui Trausch³⁵. Cea de-a treia copie provine tot din colecția lui Joseph Trausch și spre deosebire de celelalte două copistul neidentificat i-a dat titlul „Historia Valachica de Bulgarorum in suburbium Coronense adventu a Poppe Basilio Coronensi scripta” – „Istoria românească de la venirea bulgarilor în suburbia Brașovului scrisă de popa Vasile din Brașov”. Această copie este importantă deoarece poartă nota „Ex Vallachico translata” – „tradusă din română”³⁶. Caracteristicile lingvistice plasează și această copie tot la jumătatea secolului al XVIII-lea.

Nu în ultimul rând a ajuns până în zilele noastre manuscrisul preotului Radu Tempea³⁷ (1691-1742) intitulat „Istoria sfintei

³⁴ Wilhelm Seraphin, „Pope Vassilie”, în *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt [Surse pe marginea istoriei orașului Kronstadt]*, Vol. V, 1909, p. II.

³⁵ *Ibidem*, p. III.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Ioachim Crăciun și Aurora Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne sec. XV-XVIII privind istoria României*, București, Editura Academiei Române, 1963, p. 381.

biserici a Șcheilor Brașovului” care cuprinde și continuă cronica preotului Vasile³⁸. Manuscrisul lui Radu Tempea a fost realizat de acesta cel mai probabil între anii 1716-1742, ultima însemnare făcută de mâna preotului Radu Tempea fiind din 24 ianuarie 1742, următoarea, cu altă mână, din 14 mai 1742 consemnând moartea acestuia. O privire atentă asupra manuscrisului preotului Radu Tempea dezvăluie faptul că este mult mai mult decât o cronică, ci o colecție de cronici (cea a preotului Vasile) documente și relatări în spiritul și extrem de asemănătoare cu cele realizate de învățații sași din Brașov în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

Revenind la cele patru copii ale cronicii preotului Vasile se poate spune despre ele că sunt cvasi-identice, atât traducerea din germană, cât și varianta în limba română. Episoadele relatate și datele lor sunt identice în toate cele patru variante păstrate ale cronicii, singurele diferențe fiind de înlocuire a unor cuvinte, comasare a unor fraze sau scurtare a unor relatări. În cazul variantelor germane momentul în care Vasile devine preot al bisericii Sfântul Nicolae din Șchei este relatat la persoana I – ceea ce atestă faptul că el este autorul cronicii – „În acel an am rămas eu popa Vasile în locul fratelui meu”³⁹ în vreme ce în copia realizată de Radu Tempea același episod este redat la persoana a III-a – „Într-această vreme au rămas protopop Vasile, în locul fratelui său”⁴⁰.

Este extrem de posibil ca însuși preotul Radu Tempea să fi fost cel care i-a pus la dispoziție doctorului Johann Albrich manuscrisul original al preotului Vasile; în timpul epidemiei de ciumă din anii 1718-1719 autoritățile orașului au fugit înainte de

³⁸ Sterie Stinghe (ed.), *Istoria bisericii Șcheilor Brașovului. Manuscris de la Radu Tempea*, Brașov, 1899.

³⁹ ***, *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt [Surse pe marginea istoriei orașului Kronstadt]*, p. 5.

⁴⁰ Sterie Stinghe, *op. cit.*, p. 7.

instituirea carantinei și vreme de aproape doi ani orașul Brașov a fost practic condus de doctorul Johann Albrich care a avut o abordare rațională și științifică în adoptarea unor măsuri de limitare a îmbolnăvirilor; pe de altă parte preotul Radu Tempea a rămas alături de românii din Șchei pe perioada epidemiei. Deși nu avem o atestare documentară a unei întâlniri între doctorul Johann Albrich și preotul Radu Tempea este extrem de probabil să se fi produs o astfel de întâlnire în condițiile arătate. În orice caz, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea a existat la Brașov un interes față de cronica preotului Vasile: doctorul Johann Albrich a realizat o traducere în germană a ei care a fost copiată de alți doi sași brașoveni în anii următori, iar preotul Radu Tempea a făcut o copie a acestei cronici în limba română în colecția sa de relatări și documente referitoare la drepturile românilor din Brașov. Interesul față de sursele istorice locale izbucnește la Brașov în prima jumătate a secolului al XVIII-lea atât în rândurile sașilor, cât și al românilor.

2. O CRONICĂ DE FAMILIE

Cronica preotului Vasile acoperă opt generații de preoți din aceeași familie care au slujit la biserica Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului între anii 1484 – 1659, cu o singură referință la anul 1392 când este precizată venirea bulgarilor la Brașov. Un element care iese în evidență este tripla datare a evenimentelor menționate: după nașterea lui Isus Hristos, după Facerea Lumii și de la venirea bulgarilor la Brașov.

Este o cronică extrem de inegală ca și conținut: informațiile despre preoții dintre anii 1484 – 1576 sunt relativ puține ca număr și fără multe detalii, unele dintre ele sunt eronate (precum indicația că în anul 1495 domnul Țării Românești ar fi fost Neagoe Basarab), în majoritatea cazurilor avem doar numele preotului și perioada în care a slujit; începând cu anul 1576 numărul informațiilor conținute

de cronică sunt mult mai multe și mai bogate în detalii, avem relatări despre diverse evenimente petrecute în timpul vieții a trei preoți: Mihai (preot între 1576-1605) și fii săi Constantin (preot între 1605-1628) și Vasile (preot între 1628-1659). Cantitatea cea mai mare de informații se referă la preoții Mihai și Constantin, Vasile în calitate de autor al cronicii manifestă o reținere modestă în a relata episoade legate de viața lui.

Această situație poate fi ușor explicată dacă îl considerăm pe preotul Mihai, tatăl cronicarului, drept principala sursă de informații pentru preotul Vasile, respectiv pentru informațiile dinaintea nașterii cronicarului, la evenimentele din perioada vieții preotului Constantin cronicarul nostru fiind cu siguranță martor direct. În sprijinul acestei ipoteze vine faptul că marea majoritate a episoadelor relatate se referă la evenimente din timpul vieții preotului Mihai și ale tatălui acestuia, preotul Dobre. Ni-l putem închipui astfel pe preotul Vasile, undeva între anii 1628 (când a devenit preot) și 1633 (anul ultimului eveniment consemnat de el în cronică) așezând pe hârtie amintirile tatălui său despre principalele evenimente din timpul vieții sale, alături de ceea ce cu siguranță pe la 1600 deja se constituise într-o tradiție orală (în care s-au strecurat erori de datare) a succesiunii preoților de la biserica Sfântul Nicolae din Brașovul proveniți din aceeași familie. Motivația care l-a împins pe preotul Vasile să scrie această cronică este expusă în primul paragraf:

„precum a fost lucrul și cum a căzut preoția la acest loc, la această sfântă biserică, de la popa Petru cel bătrân până la popa Constantin și la alții, cum cu lupta trudindu-se au ținut sfânta biserică și s-au nevoit cu multă osteneală de au purtat lucrurile legii, de nu s-au schimbat”⁴¹.

⁴¹ *Ibidem*, p. 1.

Preotul Vasile a vrut să lase o mărturie scrisă despre lupta preoților proveniți din familia sa pentru păstrarea confesiunii ortodoxe printre românii din Brașovul evului mediu. Nu în ultimul rând trebuie subliniat faptul că la mijlocul secolului al XVII-lea preotul Vasile a fost ultimul din dinastia de preoți stabilită de Petru la 1484, o dinastie care a condus destinele bisericii ortodoxe Sfântul Nicolae din Brașov vreme de opt generații. După moartea preotului Vasile în 1659 a urmat o lungă perioadă de confruntări cu privire la conducerea bisericii. Nu este clar dacă preotul Vasile nu a avut copii sau a avut doar fete, însă putem lua în considerare faptul că a fost conștient că el era ultimul preot din neamul său – ceea ce ar fi putut constitui o motivație pentru a consemna în scris tradiția orală a familiei sale.

Informația cea mai importantă pentru chestiunea în discuție în acest articol este menționarea de către preotul Vasile la începutul cronicii a venirii bulgarilor la Brașov în anul 1392 și folosirea datării evenimentelor menționate în cronică în funcție de acest eveniment. În varianta copiilor germane păstrate ale cronicii evenimentul este relatat astfel: „Anno mundi 6900, anno Christi 1392 sind die Bulgaren hier an diesen Ort (id est bei Cronstadt) kommen”⁴² (În anul de la facerea lumii 6900, de la nașterea lui Hristos 1392 au venit bulgarii în acest loc, adică lângă Brașov). În copia în limba română realizată de preotul Radu Tempea relatarea este ușor diferită: „Anul 1392 (6900) au venit Bolgarii în acest loc, care să zice Bolgarsec”⁴³. În lipsa originalului cronicii preotului Vasile nu putem ști cu precizie cum și-a formulat acesta fraza de deschidere a cronicii sale.

Anul venirii bulgarilor la Brașov este folosit în restul cronicii pentru datarea evenimentelor alături de anul de la facerea

⁴² ***, *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt [Surse pe marginea istoriei orașului Kronstadt]*, p. 1.

⁴³ Sterie Stinghe, *op. cit.*, p. 1.

lumii și anul de la nașterea lui Isus Hristos în forma următoare: „de la Hristos 1484, iar de la Adam 6992, iar de la venirea bulgarilor 92” în copia lui Radu Tempea, traducătorul german a preferat să folosească limba latină pentru aceste datări: „a domino nostro Jesu Christo 1484, ab Adamo 6992, ab adventu Bulgarorum 92”. Această datare de la venirea bulgarilor este folosită de preotul Vasile în mod relativ consecvent pentru datarea evenimentelor legate de biserica Sfântul Nicolae, pentru evenimentele politice sau de altă natură care nu au avut legătură directă cu biserica se folosește doar datarea de la nașterea lui Isus Hristos și cea de la facerea lumii. Continuatorul cronicii preotului Vasile după anul 1633 (presupus a fi preotul Radu Tempea din secolul al XVIII-lea) abandonează folosirea datării de la venirea bulgarilor, moartea preotului cronicar Vasile fiind datată astfel:

„Iar când au fost anul de la Hristos 1659, de la Adam 7167 februarie 25 s-au pristăvit preotul Vasile, fratele preotului Constantin, fiul preotului Mihai”⁴⁴.

Tot restul cronicii lui Radu Tempea folosește această dublă datare cu o singură excepție: venirea de la Făgăraș la Brașov a preotului Radu Tempea senior în 1699 este consemnată folosind și anul 308 de la venirea bulgarilor⁴⁵.

Preotul Vasile în cronica sa pare să considere venirea bulgarilor la Brașov în anul 1392 drept un eveniment fondator în legătură cu biserica Sfântul Nicolae și folosește acest an drept reper temporal pentru evenimentele importante legate de biserică. Continuatorul cronicii sale renunță la această viziune asupra unui presupus eveniment fondator din 1392 legat de sosirea bulgarilor – acest continuator este presupus a fi preotul Radu Tempea jr. deși cantitatea de informații și precizia lor pentru evenimentele legate de

⁴⁴ *Ibidem*, p. 8.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 24.

biserica Sfântul Nicolae în secolul al XVII-lea sunt cu adevărat impresionante, la același nivel cu cele furnizate de preotul Mihai fiului său preotul cronicar Vasile. Relatarea evenimentelor se oprește în manuscrisul preotului Radu Tempea la anul 1692 și lipsesc 8 file din manuscris, cronica fiind reluată cu relatarea evenimentelor legate de unirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania cu Biserica Catolică. Radu Tempea jr a considerat probabil venirea tatălui său la Brașov ca înscriindu-se în șirul evenimentelor importante pentru biserica Sfântul Nicolae și a recurs la datarea acestui eveniment după modelul preotului cronicar Vasile, însă doar pentru această ocazie.

Traducătorul german anonim din secolul al XVIII-lea posibil să fi realizat traducerea din punctul de vedere al sașilor și a ales să formuleze fraza de deschidere în sensul că bulgarii veniți în anul 1392 s-au așezat lângă Brașov, fără să menționeze numele cartierului de la vestul cetății. În cazul variantei lui Radu Tempea este menționată denumirea cartierului în limba maghiară, Bolgarsec (Bolgárszeg) – ceea ce este ciudat, de vreme ce este singura dată când este folosită varianta maghiară, în tot restul cronicii preotului Vasile cartierul este menționat cu toponimul românesc „Șchei”. În limba română veche termenul „șchei” avea semnificația de „bulgari” la plural, „șcheau” la singular. Toate variantele denumirii pentru cartierul brașovean aflat la vestul orașului într-o vale muntoasă au semnificația de „zonă unde locuiesc bulgari”: germană „Belgerei”, maghiară „Bolgárszeg” (colțul bulgarilor), română „Șcheii” (bulgarii). Însă toponimul nu se confundă cu etnia locuitorilor: termenul de „bulgari” este folosit pentru a preciza locul de unde provin, cartierul de origine, însă de câte ori este relevantă etnia sursele brașovene precizează că locuitorii din „Belgerei” sunt valahi/ români. Cronica preotului Vasile precizează că tipăriturile bisericești realizate la sfârșitul secolului al XVI-lea la Brașov au fost

făcute în limba română și slavona bisericească. Mai merită menționat faptul că ori de câte ori se referă la locuitorii cartierului Șchei, preotul Vasile îi desemnează colectiv pe aceștia drept „creștini”, fără să recurgă la o identificare etnică.

Analiza atentă a cronicii preotului Vasile ne permite să avansăm o serie de concluzii:

- Este singura sursă care avansează cu precizie anul 1392 ca fiind anul sosirii și stabilirii lângă Brașov a unui grup de bulgari care au dat numele unui cartier;
- Cronica preotului Vasile este în principal o cronică de familie, bazată pe amintirile tatălui acestuia și tradiția orală din familia preoților de la biserica Sfântul Nicolae, la care se adaugă experiențele directe ale acestuia, cu cât sunt mai vechi informațiile furnizate de cronica preotului Vasile cu atât acestea sunt mai succinte și mai imprecise;
- Datarea în funcție de venirea bulgarilor la Brașov în anul 1392 este folosită doar de preotul Vasile în cronica sa și doar pentru evenimentele care au legătură cu biserica Sfântul Nicolae și preoții săi, ceea ce indică o tentativă de stabilire a unui moment fondator și a unei tradiții;
- Variantele etnonimului „Șchei”/Belgerei/Bulgaria sunt folosite drept toponime sau pentru indicarea originii, fără conotație etnică, cel mai probabil undeva la sfârșitul secolului al XIV-lea s-a stabilit la Brașov un grup de bulgari care au dat numele unui cartier, însă după cum vom vedea mai jos nu au fost nici primii și nici singurii creștini ortodocși care se găseau aici.

3. INVENTAREA UNEI TRADIȚII

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, în condițiile anexării Transilvaniei la Imperiul Habsburgic, intelectualii sași din

Brașov au produs o serie de cercetări istorice asupra trecutului orașului în încercarea de a-și justifica și conserva privilegiile din vechime. Această activitate intensă de cercetare istorică a generat o adevărată școală istoriografică brașoveană care treptat a început să folosească principii și criterii științifice – de exemplu a fost demonstrată ca falsă și respinsă teza conform căreia sașii transilvăneni ar fi fost urmașii dacilor din antichitate în baza unei false sinonimii geți/goți⁴⁶. Însă în multe situații au fost menținute confuzii sau au fost adăugate explicații ale unor fenomene istorice care în realitate nu aveau o susținere în izvoarele istorice. Astfel, unii istorici sași de secol XVIII au contribuit cu adăugarea unor straturi de informații fără susținere la chestiunea venirii bulgarilor la Brașov.

În jurul anului 1743, preotul sas Joseph Teutsch (1702-1770) alcătuia o cronografie a Țării Bârsei și Brașovului în care a inclus și știrea venirii bulgarilor la Brașov în anul 1392, citând ca sursă a acestei informații „Vall. Hist.” (Vallahorum Historia) „Istoria Valahilor”, mai precis cronica preotului Vasile care la acest moment deja era tradusă în germană și circula printre intelectuali sași ai Brașovului⁴⁷. Joseph Teutsch a dovedit un spirit critic sau o intuiție specială în folosirea cronicii preotului Vasile și în mod corect separă două momente care sunt comasate în varianta românească a relatării, anume plasează în anul 1495 o cerere a românilor din Șchei sprijinită de mai mulți boieri pentru înlocuirea vechii biserici ortodoxe din lemn cu o biserică din piatră și

⁴⁶ Adolf Armbruster, *Dacoromano-saxonica. Cronicari români despre sași. Românii în cronistica săsească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 123.

⁴⁷ Joseph Teutsch, „Kurzgefasste Jahr-Geschichte von Siebenburgen, besonders Burzenland” [„O scurtă istorie a Transilvaniei, în special a regiunii Burzenland”], în ***, *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt [Surse pe marginea istoriei orașului Kronstadt]*, p. 98.

meționează pentru anul 1512 preluarea tronului de către voievodul Neagoe Basarab, căruia îi atribuie ridicarea bisericii de piatră Sfântul Nicolae – în vreme ce preotul Vasile îl consideră în mod eronat pe Neagoe Basarab drept ctitor în anul 1495.

Următorul învățat sas care avea să folosească cronica preotului Vasile a fost Thomas Tartler (1700-1770, rector al gimnaziului din Brașov și ulterior preot) care între anii 1735-1749 a redactat o amplă cronografie a istoriei Brașovului⁴⁸. Thomas Tartler încearcă să explice sosirea bulgarilor la Brașov la sfârșitul secolului al XIV-lea prin nevoia de mână de lucru pentru construirea Bisericii Negre, bulgarii fiind încurajați să vină aici, iar din cauza duratei lungi a construirii bisericii au primit permisiunea conducerii orașului să își construiască case și să se stabilească la Brașov, iar acești bulgari ar fi strămoșii românilor⁴⁹. Tartler este primul istoric brașovean sas care pune venirea bulgarilor la Brașov în legătură cu construirea Bisericii Negre și afirmă că acești bulgari ar sta la originea românilor brașoveni – fără să existe nici o altă sursă care să confirme aceste informații în afara afirmațiilor lui Tartler.

În 1801-1802 Georg Michael Gottlieb von Herrmann a scris o istorie a Brașovului rămasă inedită multă vreme în care a preluat afirmațiile lui Thomas Tartler cu privire la originile populației cartierului Șchei, cu unele modificări: la sfârșitul secolului al XIV-lea au venit bulgari din Bulgaria și români din Țara Românească pentru a lucra la ridicarea Bisericii Negre și au primit permisiunea conducerii orașului să se așeze lângă Brașov și să-și construiască o

⁴⁸ Adolf Armbruster, *op. cit.*, pp. 137–138.

⁴⁹ Thomas Tartler, *Colectanea zu einer Partikulär Historie von Kronstadt aus unterschiedlichen Documenten zusammengebracht*, apud Sterie Stinghe, *op. cit.*, p. 3.

biserică⁵⁰. Vedem astfel cum de la afirmația din cronică de familie a preotului Vasile că în 1392 s-a stabilit un grup de bulgari la Brașov (fără ca acest lucru să implice că nu exista anterior aici o comunitate de români) s-a ajuns prin suprapunerea de straturi succesive de informații devenite tradiție la afirmația că românii au venit la Brașov împreună cu bulgarii la sfârșitul secolului al XIV-lea.

Trebuie să ținem cont de faptul că foarte multe din informațiile consemnate de istoricii sași de la Brașov în secolul al XVIII-lea se bazează pe tradiții orale sau pe interpretări menite să dea un sens informațiilor parțiale existente la acel moment. Astfel de informații care nu sunt susținute de surse documentare independente trebuie considerate cel mult ca tradiții orale de secol al XVIII-lea referitoare la evenimente petrecute cu sute de ani înainte. Un exemplu în acest sens este intervalul construirii Bisericii Negre din Brașov – cronicarii sași din secolele XVII-XVIII nu sunt foarte siguri de momentul începerii lucrărilor, avansând date diferite față de un eveniment de la sfârșitul secolului al XIV-lea, abia cercetările istorice din secolul al XX-lea au arătat că lucrările de ridicare a Bisericii Negre începuseră la sfârșitul anului 1384⁵¹. Un alt exemplu de informație provenită din tradiția orală a istoricilor sași din secolul al XVIII-lea: Thomas Tartler consemnează faptul că legendarul conducător al Valahiei Negru vodă ar fi donat orașului Brașov un munte în schimbul permisiunii ca românii din Brașov să-și poată construi o biserică, existând un portret al lui Negru vodă în

⁵⁰ Georg Michael Gottlieb von Herrmann, *Das alte Kronstadt [Vechiul Kronstadt]*, Köln, Bohlau Verlag, 2010, p. 25.

⁵¹ Maja Philippi, *Die Bürger von Kronstadt im 14. Und 15. Jahrhundert [Cetățenii Kronstadt în secolele al XIV-lea și al XV-lea]*, București, Editura Kriterion, 1986, p. 152.

biserica Sfântul Nicolae. În mod evident, aceste informații ale lui Thomas Tartler nu au o susținere din alte surse documentare⁵².

4. NAȚIONALISMUL BULGAR DE SECOL XIX

În 1895 lingvistul bulgar Liubomir Miletici a cercetat arhivele din Brașov căutând documente medievale bulgărești, rezultatele cercetărilor sale fiind publicate în 1896 într-un amplu studiu⁵³. Miletici a avut acces la arhiva bisericii Sfântul Nicolae unde a studiat manuscrisul cronicii preotului Radu Tempea și documentele istorice păstrate aici, dar și la colecțiile realizate de istoricii sași din secolul al XVIII-lea și arhiva veche a Brașovului.

În studiul său, Miletici preia afirmația din cronica preotului Vasile conform căreia bulgarii au venit la Brașov în 1392 și o pune în legătură cu căderea țaratului bulgar de la Târnovo petrecută în aceeași perioadă, sugerând că emigrarea bulgarilor la Brașov s-ar fi produs sub presiunea înaintării otomane la sud de Dunăre. De asemenea preia afirmația nesusținută de surse a lui Thomas Tartler conform căruia bulgarii veniți la Brașov în secolul al XIV-lea ar fi fost aduși pentru a participa la construcția Bisericii Negre. Din listele de impozitare ale locuitorilor cartierului Șchei lingvistul bulgar a ales doar numele de origine slavă pentru a demonstra etnia bulgară a acestora, ignorând foarte multe nume și porecle de origine

⁵² Adolf Armbruster, *op. cit.*, p. 359.

⁵³ Л. Милетичъ, *Дако-ромънитъ и тѣхната славянска писменостъ. Часть II. Нови влахо-български грамоти отъ Брашовъ*, Сборникъ за Народни Умотворения, Наука и Книжнина, книга XIII, София, 1896, стр. 3-152 [*Daco-românii și scrisul lor slav. Noi documente vlahe-bulgare din Brașov*, Colecția de Folclor, Știință și Literatură, Vol. XIII, Sofia, 1896, pp. 3-152].

clar românească (Furcă, Ursu, Crețu etc. – chestiunea numelor „bulgarilor” din Brașov în secolele XVI-XVII meritând un articol separat). Teza susținută de Miletici era că toți locuitorii din Șcheii Brașovului au fost la origine bulgari de la sudul Dunării care au fost asimilați de români, proces de asimilare încheiat undeva în secolul al XVIII-lea (de asemenea Miletici mai afirmă că membrii Companiei Grecești de la Brașov ar fi fost toți bulgari!). Pentru lingvistul bulgar faptul că vechile documente românești erau scrise în limba slavonă alături de confuzia dintre toponimul și etnonimul „bulgar” au fost suficiente să îl îndrepte spre concluzia că populația ortodoxă a orașului Brașov din evul mediu era de etnie bulgară și ar fi fost asimilată în secolul al XVIII-lea. Menținerea și perpetuarea acestei teze ignoră dovezi precum descrierea de la jumătatea secolului al XVI-lea a Brașovului corectată de reformatorul local Johannes Honterus în care se arăta compoziția etnică a orașului:

„are trei suburbii aflătoare pe trei văi deosebite, din care pe una o locuiesc bulgarii, adică valahii, pe cealaltă ungurii și pe a treia sașii”⁵⁴.

În orice caz, dacă singurii ortodocși din Brașovul medieval erau etnicii bulgari, de unde și când au apărut românii care se presupune că i-au asimilat?

Un document papal de la sfârșitul secolului al XIV-lea publicat în 1902 vine și lămurește în mare parte aceste straturi succesive de confuzii⁵⁵. Este vorba de o indulgență emisă la 15 decembrie 1399 de papa Bonifaciu IX pentru susținerea convertirii

⁵⁴ *** , *Călători străini despre țările române*, Vol. I, București, Editura Științifică, 1968, p. 216.

⁵⁵ *** , *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen [Documentare istorică despre etnicii germani din Transilvania]*, Vol. III, Hermannstadt, 1902, p. 246.

la confesiunea catolică a creștinilor ortodocși din Brașov. Pasajul relevant este următorul:

„După cum am aflat că în orașul Corona, numit de popor Brașov, în dioceza Strigoniului aflată la marginea creștinătății, se află și trăiesc o mulțime de greci, români, bulgari, armeni și alți necredincioși care au o biserică în acel oraș pe care o folosesc pentru slujirea lui Dumnezeu și a lui Hristos (...)”.

Acest document, redactat cel mai probabil în baza unor informații transmise din Brașov, ne permite să tragem o serie de concluzii:

- În 1399 se găsea la Brașov o comunitate ortodoxă multietnică extinsă. Documentele din secolele următoare nu confirmă prezența grecilor, iar o comunitate de greci este atestată aici mult mai târziu în secolul al XVIII-lea, ceea ce ne poate îndemna să considerăm termenul de „greci” ca referindu-se la confesiunea ortodoxă. Este extrem de probabil ca ordinea enumerării (români, bulgari, armeni și alții) să se refere la ponderea acestor etnii în cadrul comunității ortodoxe;
- Exista la Brașov o biserică ortodoxă în anul 1399, ceea ce contrazice tradiția orală a preoților de la biserica Sfântul Nicolae consemnată în scris târziu în secolele XVIII-XIX, conform căreia „bulgarii” veniți în anul 1392 au ridicat mai întâi o cruce lângă care se rugau și abia în anul 1403 au primit permisiunea să-și construiască o biserică de lemn care a fost înlocuită de una din piatră între anii 1485-1512⁵⁶;
- Acest document papal din 1399 nu are nici o legătură cu construirea Bisericii Negre din Brașov, însă din aceeași perioadă s-au păstrat alte indulgențe care sunt date pentru acest scop⁵⁷, probabil de aici a apărut confuzia și tradiția

⁵⁶ Sterie Stinghe, *op. cit.*, pp. 7-8.

⁵⁷ Maja Philippi, *op. cit.*, pp. 152-153.

orală care pune venirea bulgarilor la Brașov în legătură cu construirea Bisericii Negre. Însă mult mai probabil salvconductul dat de țarul bulgar Ivan Strațimir de la Vidin (1356-1396) pentru negustorii brașoveni poate constitui o indicație privind existența unei comunități de negustori bulgari stabiliți la Brașov cam în aceeași perioadă.

5. CONCLUZII

O cercetare relativ recentă aduce câteva elemente noi în discuția de mai sus⁵⁸. Maja Philippi arată că în mod clar a existat o comunitate de origine slavă în cartierul de la vest de zidurile cetății Brașov, numele său fiind păstrat în toponimele date zonei în limba germană („Belgerei”), maghiară („Bolgarszek”) și română („Șcheii”) – toate redând etnonimul „bulgar”. Întrebarea cheie este: a existat o comunitate românească prezentă înainte de venirea bulgarilor undeva la sfârșitul secolului al XIV-lea? Maja Philippi consideră că văile muntoase de la vestul orașului Brașov au fost locuite de români din vechime, posibil chiar înainte de colonizarea sașilor. Opinia acestei cercetătoare este că inițial a fost vorba de două comunități separate de români și bulgari; registrele de impozite din Brașov de la sfârșitul secolului al XV-lea, la aproape un secol de la sosirea bulgarilor, desemnează drept „Belgerei” doar câteva străzi aflate în imediata vecinătate a zidurilor cetății, în vreme ce șirurile de case dinspre munți locuite de români erau desemnate prin alte toponime. Conform acestor registre de impozite spațiul dintre zidurile cetății și biserica Sfântul Nicolae era locuit la sfârșitul

⁵⁸ Maja Philippi, “Von der Gründung der Stadt bis zur Erringung der Autonomie in 1500”, în Harald Roth, *Kronstadt. Eine siebenbürgische Stadtgeschichte [Kronstadt. O istorie a unei oraș transilvănian]*, Munich, Universitas, 1999, pp. 37-41.

secolului al XV-lea de o comunitate mixtă, formată din sași, maghiari și români/ urmași ai bulgarilor veniți la sfârșitul secolului al XIV-lea, de la vest de biserica Sfântul Nicolae sunt atestați exclusiv plătitori de impozite cu nume de factură românească, ceea ce ar constitui o dovadă în plus pentru existența a două comunități separate.

Interpretarea dată de Maja Philippi registrelor de impozitare din secolul al XV-lea și indulgența papală din 1399 conturează o imagine de natură să explice tradițiile orale fixate în scris la 200 de ani de la petrecerea evenimentelor în secolul al XVII-lea. În anul 1399 exista deja o biserică ortodoxă la vest de zidurile orașului Brașov care deservea două comunități etnice separate: bulgarii, locuitori alături de germani și maghiari ai străzilor din apropierea cetății și românii, amplasați pe văile muntoase din apropierea orașului. Venirea comunității bulgare la Brașov la sfârșitul secolului al XIV-lea pentru construirea Bisericii Negre nu este atestată de nici o sursă istorică apropiată de momentul producerii evenimentului, ci doar de o tradiție orală târzie de secol XVIII, în vreme ce avem dovada documentară a existenței unei relații comerciale între orașul Brașov și țăratul bulgar de la Vidin la sfârșitul secolului al XIV-lea, context în care s-ar fi putut produce stabilirea unei comunități de negustori bulgari în Brașov. La sfârșitul secolului al XV-lea denumirea de „Belgerei/ Bulgaria” se referea la câteva străzi din apropierea orașului, denumire care s-a extins treptat și asupra românilor de pe văile munților, astfel încât la 1547 Johannes Honterus sublinia că prin „bulgari” la Brașov se înțelege valahi/ români. Cronica preotului Vasile conține o tradiție orală de familie, de multe ori imprecisă când vine vorba de date istorice, dar rămâne singurul izvor care plasează venirea bulgarilor la Brașov în anul 1392. Istoriografia locală a Brașovului din prima jumătate a secolului al XVIII-lea s-a arătat preocupată de originea românilor

de aici, însă în lipsa accesului la documente istorice a preferat să adauge noi straturi de tradiție, fără să lămurească cu adevărat chestiunea în discuție.

6. BIBLIOGRAFIE

- ***, *Călători străini despre țările române*, Vol. I, București, Editura Științifică, 1968.
- ***, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen [Documentare istorică despre etnicii germani din Transilvania]*, Vol. III, Hermannstadt, 1902.
- Armbruster Adolf, *Dacoromano-saxonica. Cronicari români despre sași. Români în cronistica săsească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.
- Crăciun Ioachim și Ilieș Aurora, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne sec. XV–XVIII privind istoria României*, Editura Academiei, Bucharest, 1963.
- Herrmann George Michael Gottlieb, *Das alte Kronstadt [Vechiul Kronstadt]*, Koln, Bohlau Verlag, 2010.
- Oltean Vasile, *Junii brașoveni și troițele lor din Șcheii Brașovului*, Editura Semne, 2000.
- Philippi Maja, *Die Bürger von Kronstadt im 14. und 15. Jahrhundert [Cetățenii Kronstadt în secolele al XIV-lea și al XV-lea]*, București, Editura Kriterion, 1986.
- Philippi Maja, “Von der Gründung der Stadt bis zur Erringung der Autonomie in 1500”, în Harald Roth, *Kronstadt. Eine siebenbürgische Stadtgeschichte [Kronstadt. O istorie a unei oraș transilvănean]*, Munich, Universitas, 1999.
- Seraphin Wilhelm, „Pope Vassilie”, în *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt [Surse pe marginea istoriei orașului Kronstadt]*, Vol. V, 1909.

Stinghe Sterie (ed.), *Istoria bisericii Șcheilor Brașovului. Manuscris de la Radu Tempea*, Brașov, 1899.

Stinghe Sterie, *Întemeierea orașului Brașov și originea românilor din Șcheii Brașovului*, Brașov, 1936.

Л. Милетичъ, *Дако-ромънитъ и тѣхната славянска писменостъ. Часть II. Нови влахо-български грамоти отъ Брашовъ*, Сборникъ за Народни Умотворения, Наука и Книжнина, книга XIII, София, 1896, стр. 3-152 [*Daco-românii și scrisul lor slav. Noii documente vlahe-bulgare din Brașov*, Colecția de Folclor, Știință și Literatură, Vol. XIII, Sofia, 1896, pp. 3–152].